

ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ТРУДОВИХ НАВИЧОК І УЯВЛЕНЬ ПРО ПРОФЕСІЇ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

APPROACHES TO FORMATION OF LABOUR SKILLS AND PERCEPTIONS OF PROFESSIONS BY PRESCHOOL CHILDREN: HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ASPECT

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних проблем формування трудових навичок та перших професійних уявлень у дітей дошкільного віку. У контексті пошуку шляхів реалізації Базового компонента дошкільної освіти на сучасному етапі схарактеризовано історичний досвід трудового виховання та навчання дошкільників у 20-ті роки ХХ століття. Зокрема, на основі вивчення нормативних документів з питань дошкільного виховання («Порадник по соціальному вихованню» Головоцвуху наркомосу Української Соціалістичної Радянської Республіки, 1925 рік; «Дошкільне виховання. Матеріали до порадики» Народного Комісаріату освіти Української Соціалістичної Радянської Республіки, 1928 рік), спираючись на методи теоретичного узагальнення та порівняльного теоретичного аналізу, автори висвітлюють генезис системи дошкільного виховання у 20-ті роки ХХ століття, характеризують систему «соцвиху» у контексті дошкільної освіти, її основні принципи (прагматизм, колективізм та суспільно корисна праця). Основна увага приділяється аналізу напрямів і способів формування в дітей дошкільного віку трудових навичок. Окремо розглядаються заходи із профорієнтаційної роботи в дошкільних групах різного віку в досліджуваній період. Водночас у статті подається типологія дошкільних установ 20-х років ХХ століття, розкривається ситуація з охопленням державними дошкільними організаціями дитячого населення, висвітлюються підходи до розподілу дошкільників на групи за віком. Автори доходять висновку, що, незважаючи на загальну заідеологізованість та підпорядкованість дошкільної освіти ідеї побудови комунізму, практичне втілення ідей трудового виховання та навчання у визначений історичний період позитивно впливало на формування трудових навичок у дошкільників. Відзначається, що тогочасна профорієнтаційна робота характеризувалася раннім початком, рухом від простого до складного, систематичністю, зв'язком із реальним життям та формуванням у дітей позитивного ставлення до майбутньої професії. Переосмислюється історичний досвід минулого, його потенціал для конструктивного використання у практиці роботи дошкільних установ України сьогодення.

Ключові слова: діти дошкільного віку, трудові навички, профорієнтація, заклад дошкільної освіти, трудове виховання, 1920-ті роки, ХХ століття.

The article is devoted to the coverage of one of the urgent problems of formation of labor skills and the first professional ideas by preschool children. In order to solve modern problems, the historical experience of labor education and training in the 1920's of the twentieth century is analyzed. In particular, based on the analysis of normative documents on preschool education ("Guide to social education" of the People's Commissariat of Education of the USSR, 1925, and "Preschool education. Materials to the guide" of the People's Commissariat of Education of the USSR, 1928), based on methods of theoretical generalization and comparative theoretical analysis, the authors describe the historical context, the vision of the family at that time, and study the system of "socialist education" in the network of preschool institutions. The basic principles of the system of preschool education at that times, such as pragmatism, collectivism and socially useful work, are highlighted. The main attention is paid to the analysis of the formation of competencies, in particular labor competency, through work. Measures for career guidance work in preschool groups of that time are considered separately. In addition, the article presents the typology of preschool institutions in the 1920's, reveals the situation with the coverage of children's population by the state preschool organizations of that time and provides the reader with the information on the distribution of preschoolers into groups according to their age. The authors conclude that, in spite of an ideological bias and subordination to the idea of "communism building", the practical implementation of the ideas of labor education and training in this historical period had a positive effect on the formation of labor skills in preschoolers. It is noted that the career guidance work of that time is characterized by early onset, motion from simple to complex, systematic, connection with real life and the formation of children's positive attitude to the future profession. The historical experience and potential of the 1920's for modern pedagogical practice in preschool institutions of Ukraine are being reconsidered.

Key words: preschool children, labor skills, vocational guidance in preschool institution, labor education, 1920's of XX century.

УДК 373.2.015.31:331.102
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/41/1.3>

Зеленська Л.Д.,
докт. пед. наук,
професор кафедри освітології
та інноваційної педагогіки
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Костенко О.В.,
аспірант кафедри освітології
та інноваційної педагогіки
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми в загальному вигляді. Базовим компонентом дошкільної освіти [1] визначено перелік освітніх напрямів (особистість дитини, дитина в сенсорно-пізнавальному просторі, дитина у природному довкіллі, гра дитини, дитина в соціумі, мовлення дитини, дитина у світі мистецтва), які спрямовані на забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей,

індивідуальних психічних, фізіологічних особливостей та культурних потреб, а також формування мінімально достатнього та необхідного рівня освітньої компетенції дитини 6 (7) років життя. Усім названим лініям притаманне формування досвіду дитини в різних видах діяльності (рухова, ігрова, мистецька, пізнавально-дослідницька, господарсько-побутова), що вимагає відповідного рівня сформованості в дошкільників базових

умінь і навичок у різних видах праці, ціннісного ставлення до результатів праці людей, інтересу і поваги до різних професій, елементарної обізнаності із працею дорослих, бажання долучатися до посиленої предметно-практичної діяльності, прагнення виявляти творче ставлення до неї. Надалі такі навички та звички допоможуть дитині в опануванні необхідних компетентностей у школі [7].

Реалізація чинних положень ґрунтується не лише на послідовному дотриманні приписів стандарту, але й на використанні національних надбань для пошуку дієвих способів, прийомів, засобів формування в дітей дошкільного віку трудових навичок і уявлень про професії.

У цьому сенсі на особливу увагу заслуговує період 20-х рр. ХХ ст., який позначився розробленням законодавчої бази з питань дошкільного виховання, укладанням програм розвитку в дошкільників життєво необхідних і соціально корисних навичок, залученості до трудової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивчення стану наукового розроблення проблеми дозволяє констатувати, що нині досить значна когорта науковців присвячує свої наукові доробки дослідженню питань організації трудового виховання дошкільників як у сучасних умовах, так і в історичній ретроспекції. Так, Л.М. Пісоцька [12], І.М. Коновальчук, А.О. Прохоренко [13; 14] вивчають різні аспекти підготовки педагогічних працівників до організації трудового виховання дошкільників. Л.М. Пісоцька доходить висновку, що успіх трудового виховання дітей дошкільного віку залежить від рівня готовності вихователя до такого виду діяльності, яка формується під час здобуття фахової освіти шляхом поєднання теоретичної та практичної підготовки [12]. О.Г. Вільхова та Н.М. Манжелій [4] аналізують особливості сприйняття дітьми-дошкільниками праці та пропонують різні способи залучення дошкільників до праці як у дошкільних установах, так і вдома. Наголос робиться на вихованні в дошкільників позитивного ставлення до праці дорослих та бажання брати участь у практичних видах діяльності з урахуванням віку [4].

І.М. Грузинська [6] вивчає вплив ігрової діяльності на формування образу професій у дошкільників старшої групи. Через гру з елементами певних професій, згідно з висновками І.М. Грузинської, у дітей формується позитивний імідж професійної діяльності, що в майбутньому впливає на успішну професійну самореалізацію особистості [6]. Як І.М. Грузинська, В.І. Тернопільська й А.В. Новиченко [15] фокусуються на формуванні в дошкільників старшої вікової групи розуміння професійної діяльності дорослих. На переконання дослідників, важливими чинниками створення постійних позитивних конотацій із професіями в дошкільників є насичення позитивними емоціями, безпосередній

зв'язок із життям дитини, а також систематичність, доступність та різноманітність подачі матеріалу про професії [15]. Г.В. Беленька [2] досліджує розвиток дитини-дошкільника у трудовій діяльності. Р.В. Павелків і О.П. Цишкало [11] аналізують засвоєння дошкільниками когнітивних патернів щодо окремих професій. Дослідники констатують, що такий підхід викликає у дітей позитивні поведінкові зміни у ставленні до праці, професій, до свого соціального оточення [11]. С.С. Василюшин і Н.М. Горобаха [3] досліджують метод чергувань для утворення й укріплення моральних та вольових якостей у перші роки життя дитини.

Окремий кластер становлять історико-педагогічні праці, у яких досліджуються питання трудового виховання та шляхи його організації в історичній ретроспекції. Так, Л.А. Штефан [16] презентує аналіз ідей трудового навчання від Стародавньої Греції до початку ХХ ст. О.Д. Літченко та Т.Ю. Шинкар [9] висвітлюють розвиток процесів трудового виховання в дошкільників у ХХ–ХХІ ст., акцентують увагу на ролі педагогічної преси в підготовці та підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів. Г.І. Іванюк і Є.Б. Антипін [8] аналізують трудове виховання дошкільників і дітей молодшого шкільного віку в період 1919–1928 рр. і доходять висновку, що окремі ідеї трудового виховання радянської системи в період її становлення були запозичені в українських педагогів попередніх історичних періодів. Дослідники констатують часту зміну освітніх завдань і цілей, а також акцентують увагу на ідеологічній та класовій спрямованості трудового виховання в окреслений історичний період [8].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукової літератури показав, що, незважаючи на високий ступінь вивченості питання організації трудового виховання як у сучасних умовах, так і в історичному контексті, проблема формування в дітей дошкільного віку трудових навичок та професійного самоусвідомлення, а також вплив трудового виховання на формування особистості дошкільників у 20-ті рр. ХХ ст. вивчені мало. У статті ми прагнемо заповнити цю лаку.

Мета статті – на основі аналізу нормативних документів із питань дошкільного виховання узагальнити підходи офіційної влади Української Соціалістичної Радянської Республіки (далі – УСРР) 1920-х рр. щодо змісту, способів, засобів формування в дошкільників трудових навичок і уявлень про професії.

Виклад основного матеріалу. Зміна політичного устрою, що відбулася внаслідок більшовицького перевороту 1917 р., призвела до кардинальних змін в українському суспільстві, розбудови нової суспільної формації. Не став винятком і освітній процес, який відтоді став іменуватися «соціальним

вихованням» [5, с. 3]. Його головною метою було визначено підготовку «нових кадрів борців за диктатуру пролетаріату», а в майбутньому «за комунізм» [5, с. 2]. Переосмислення цілей освітнього процесу призвело до практично цілковитої його зміни, зокрема в частині форм, змісту, програмного забезпечення. Передусім реформами було охоплено так звану «трудоу школу» [10, с. 3]. Проте «нова наукова (комуністична) педагогіка» [5, с. 3] не обмежилася лише нею, а, на відміну від імперських часів, міцно охопила прошарок дітей від 4 до 7 років, тобто дошкільників [10, с. 6].

Якщо до 1917 р. виховання дітей молодшого віку визнавалося прерогативою суто родини, зазвичай матері, то нині дітей стали розглядати як окрему соціальну верству населення, яка має власні соціальні права та потребує їх охорони [5, с. 4]. Виховання перетворювалося на справу державну. Родина проголошувалася історичним пережитком та носієм індивідуалізму, «соціально-побутового консерватизму», авторитаризму та «релігійних забобонів», з яким варто боротися і який у недалекому майбутньому мав зникнути [5, с. 2]. В основу «соцвиху» було покладено «педагогіку колективу», що проголошувалася єдино правильною для «нормального дитинства», на відміну від «педагогіки особистості», яка приписувалася дитинству «дефективному» [5, с. 2].

Незважаючи на досить чіткі ідеологічні настанови та різку риторику, радянська влада на початку свого існування далеко не відразу змогла втілити на інституційному рівні тоталітарний принцип «соцвиху» з усебічним його проникненням у життя родини та молодого покоління. До досить складного соціально-економічного спадку та політичних потрясінь додалися негативні природні чинники, що спричинили хвороби та матеріальну незабезпеченість населення, аж до гострої нестачі продовольства. Якщо в 1921 р. на території України діяло 879 закладів дошкільного виховання, то в 1924 р. їхня кількість скоротилася до рекордно низьких 136 закладів. З осені 1924 р. стала простежуватися тенденція до зростання кількості дошкільних установ, що утримувалися бюджетним коштом.

Відповідно до «Статуту дитячих установ соціального виховання для дітей дошкільного віку в Українській Соціалістичній Радянській Республіці» [10, с. 16–23] мережа установ дитячих дошкільних закладів, які і їх відкриття або закриття, регулювалася місцевими органами Народного комісаріату освіти (далі – Наркомос). Планувалося створити мережу дошкільних закладів та розробити однаковий для всіх план проведення навчання. Мережу закладів дошкільної освіти утворювали: дитячий будинок для дошкільників, дитячий садок, літній майдан для дошкільників, дошкільна група при школі, дошкільна кімната при

клубі або при сільбуді [10, с. 16]. Розподіл дітей на групи (молодша, середня і старша) відбувався за віком, по 20–25 осіб у групі. До дошкільних установ насамперед приймали дітей військових, дітей одиноких матерів та матерів, що навчалися, дітей робітників та бідних селян, уже потім зараховували дітей службовців та іншого трудового населення. Вік дітей, яких приймали до дитячої установи, становив від 4 до 7 років включно [10, с. 17].

Станом на кінець 20-х рр. ХХ ст. (1928 р.) в Україні налічувалося 204 дошкільних заклади, які охоплювали вихованням 9 780 дітей [10, с. 6–7]. Лише 18% дошкільних установ функціонували завдяки громадським і професійним організаціям; приблизно 82% діяли за бюджетні кошти з батьківською допомогою [10, с. 8]. Наскільки незначною була кількість дошкільних установ стає зрозумілим, коли порівняти це число із загальною кількістю дошкільників, яка на той час становила приблизно 2 500 000 [10, с. 3].

Проте саме у 20-ті рр. ХХ ст. було закладено основи нової дошкільної педагогіки, яка базувалася на трьох головних, взаємопов'язаних принципах, як от: прагматизм, колективізм та суспільно корисна праця. Усі ці принципи логічно впливали з мети соціального виховання та відображали тогочасні політичні й соціально-економічні умови. Дитячий дошкільний заклад розглядався як невід'ємна частина загальної пролетарсько-селянської освітньої системи, як підготовка до опанування необхідних трудових навичок в обов'язковій семирічній школі. Незважаючи на очевидну заідеологізованість, окреслені ідеї в умовах сьогодення мають деяку освітньо-виховну цінність у розрізі пошуку шляхів формування в дітей дошкільного віку низки компетентностей, а також їх підготовки до самостійного дорослого життя.

Передусім, на думку розробників тогочасних програм [5, с. 16], дитячий дошкільний заклад, на відміну від «вільних» американської та західноєвропейської моделей, за якими «виховання здійснювалося з відривом від історичної доби та реальних потреб суспільства» [5, с. 103], мав бути орієнтований на навколишню реальність, а не на внутрішній світ дитини. «Дитячий садок, створений за системою вільного виховання, відірваний від реального життя, тримає дітей у казкових мріях, далекий від сучасності, не допомагає дитині пристосуватись до оточення, опанувати його, навпаки, він шкодить дитині, калічить її, ніяк не виховує активного й корисного члена пролетарського суспільства – творця, організатора, будівника нових форм життя», – зазначалося в матеріалах до poradника «Дошкільне виховання» [10, с. 9]. Таке прагматичне ставлення до виховання пояснювалося як матеріалістичною філософією марксизму-ленінізму, так і важкими соціально-економічними умовами багатонаціонального постреволюційного

суспільства у стані культурної, економічної та політичної трансформації.

Наступний головний принцип соціального виховання полягав у формуванні колективістських звичок у дітей дошкільного віку: «Дитячий садок повинен об'єднати дітей у маленькій комуні, де вони спільно працюють, граються, знайомляться з явищами життя й невпинно виявляють себе в різних рухах і діяльності» [5, с. 104]. Формування колективних поведінкових звичок мало відбуватися постійно, у будь-якій дитячій діяльності: «У дитячих установах утворюються всі форми організації дітей, як тимчасові, так і постійні, що об'єднують дітей у корисній роботі, розвивають їхню громадську ініціативу й товариську солідарність і допомагають їхній освіті й вихованню в соціалістичному дусі» [5, с. 43]. Уважалось, що діти якнайкраще набувають навичок колективного самоврядування у грі [5, с. 106], а різниця між колективним та індивідуальним інколи просто стиралася: «<...> принципової різниці між прищепленням навичок обслуговування себе й обслуговування колективу немає» [10, с. 30]. Показово, що з дитячого колективу мали виключатися всі види змагань та ігор з елементами змагань. Так, футбол пропонували заборонити. Виступи перед публікою допускалися тільки як елемент агітаційної кампанії, а не як самоціль [5, с. 89].

Водночас наскрізною лінією, що мала охопити всі складники соціального виховання дошкільників, визнавалася праця. «ґрунтом стане праця, головним чином самої дитини, а далі дорослих, оскільки ця праця зв'язана з потребами дітей, далі природа, над якою й серед якої дітям доводиться працювати, і суспільство – дитяче, що виникає з вимог спільної праці та спільної гри, та різні форми суспільства дорослих, що оточують дітей», – наголошувалося в «Пораднику по соціальному вихованню» Головоцвуху Наркомосу УСРР [5, с. 112].

Особливістю тогочасного концепту «праці» був її всеохоплюючий характер: «Усяке активне виявлення дитини фактично вже є праця, яку необхідно пильнувати» [5, с. 108–109]. Під «дитячою працею» розуміли «усю витрату енергії, що проводиться з участю певного впливу у спеціально організованому оточенні. Це є: заняття учбові, гурткові, різні засідання, праця по самообслуговуванню, екскурсії, клубні заняття, ігри, фізичні вправи <...> Навіть не дуже рухливі ігри в дитячому клубі <...> є для дітей працею» [5, с. 84].

Отже, усі види діяльності дитини розглядали крізь призму їхньої суспільної корисності. Праця мала активно поєднуватися із грою [5, с. 109], а мистецтво розглядалося як один із дієвих інструментів для прищеплення дошкільникам відповідних трудових навичок та звичок [5, с. 95]. У цьому сенсі простежується переформування із принципом

уже згаданого прагматизму: «Грані між естетичним та неестетичним, між чудовим та корисним, між тим, що зветься красою, та повсякденним життям, не повинно бути ні у свідомості педагога, ні у свідомості дітей. Цієї грані між красою та повсякденністю не повинно бути, як нема її між дитячою грою й роботою, бо дитячі ігри мають в собі по суті риси праці; а праця, достойність якої відповідає своєму високому призначенню, входить більшістю своєю у гру» [5, с. 95].

Формування всіх звичок мало ґрунтуватися на праці через переймання [5, с. 103], почутті власної значущості через колективну приналежність, наслідуванні старших школярів, що мало виявлятися в явищі шефства [5, с. 115, 106]. Діти через працю-гру, працю-пісню (наприклад, «Праця єдина з неволі нас вирве» [5, с. 107]), працю-мистецтво набували навичок самообслуговування [5, с. 86], загартовування [5, с. 91], особистої та соціальної гігієни [5, с. 91]. Метою педагога / «керownika» було досягнення автоматичності у вироблених звичках за допомогою постійного відтворення та власного позитивного прикладу [5, с. 92].

Особливе місце у праці дітей відводили природі, яка давала матеріал (пісок, дерево) для різноманітних трудових завдань для ручної праці та праці-творчості [5, с. 109–110]. Пропонувалося створювати куточки природи в дитячому закладі [5, с. 113] та використовувати ритміку, квіти, різні кольори для покращення процесу засвоєння трудових звичок [5, с. 111]. Праця мала стати звичкою-потребою [5, с. 110], а двері їй мали відчинити казка та зв'язок із реальним життям дитини [5, с. 113].

Зазначимо, що праця в дитячих установах не мала бути виснажливою. Праця сільських та міських дітей мала різнитися, адже різними були природа, що їх оточувала, і умови життя [5, с. 86–87]. Окрема увага приділялася фізичному вихованню працею, яке розглядалося як метод коригування несприятливих умов життя [5, с. 87–88]. Обов'язково планувався час на відпочинок та сон [5, с. 84].

Нові трудові навички мали формуватися на вже наявних і ускладнюватися відповідно до розвитку дитини [10, с. 31–32]. Цей принцип відображався в поділі дітей на групи залежно від віку. Перша група охоплювала дітей віком 4–5 років. У цій групі ставилося за мету поступово прививати дітям навички базового характеру: правильно вибудовувати режим дня, уміти самостійно керувати життям необхідними процесами прийняття їжі, сну та випорожнення. Водночас відпрацьовувалися гігієнічні навички (уміння користуватися носовою хустинкою, підтримання охайного зовнішнього вигляду, прийняття базових водних процедур), закладалися основи мовлення та навички орієнтування в межах дитячого садочка [10, с. 36, 38–48].

Робота середньої групи (діти віком 5–6 років) базувалася на досвіді першої та доповнювала його трудовими (колективне обслуговування, догляд за приміщенням, праця у природному середовищі, робота із природними матеріалами) та «колективістичними» (уміння працювати разом, дотримуватися режиму, допомагати одне одному, дякувати, вітатися та чергувати) навичками, готувала дітей до старшої групи. У цей час діти мали поступово орієнтуватися за межами дитячого садка, використовувати елементи графічної мови [10, с. 36, 49–56].

До старшої групи зараховували переважно дітей 7-річного віку. На цьому етапі базові навички вважалися вже сформованими, а виховна діяльність спрямовувалася на господарчу працю, самостійне дотримання правил дитячої установи, ланкову роботу, уміння поводитися на зборах та мати уявлення про соціально-політичне життя країни. У семирічному віці діти мали вільно володіти мовою, декламувати вірші, уміти рахувати до ста тощо. Основний час витрачався на організацію роботи з різними видами матеріалу [10, с. 36–37, 57–65].

Водночас освітній процес у дошкільному закладі мав включати елементи профорієнтаційної роботи й ознайомлення із суспільним життям дорослих. Так само, як і з навичками, працею та знаннями, знайомство з майбутніми професіями відбувалося поступово, залежно від віку та рівня розвитку дитини. Так, під час перебування в молодшій групі дошкільники мали засвоїти різні моделі праці – як вибудовуються та виконуються трудові обов'язки у власній сім'ї («хто й що робить. Готування їжі, прання, шитво»), у дитячому садку («Праця в дитсадку: лікар, технічні робітники, педагога, чергові»), на полі («Польові роботи селянина. Оранка, сівба, косовиця»), городі («садіння та збирання городини»), фабриці [10, с. 47]. Через елементарні екскурсії, прогулянки, спостереження, спільну роботу на задоволення власних потреб та потреб колективу діти молодшої групи отримували перші знання про працю людей [10, с. 47].

У середній групі, спираючись на вже отримані знання, діти досліджували суспільну працю за порами року. Як і в молодшій групі, за допомогою екскурсій та виконання спільних робочих завдань, на прикладі роботи на городі та в садку, а також спостерегаючи за функціонуванням власної дитячої установи, дошкільники формували розуміння того, як люди задовольняють свої життєві потреби та захищають себе від негативних природних явищ упродовж року: «Як оберігає себе людина від холоду – одяг, житло. Хто та як їх робить <...> Будівля житла, опалення його – пічки, центральне опалення. Готування дров <...> Вугілля» [10, с. 55]. Водночас дошкільники вивчали способи пересування людей («Потяг, пароплав, аероплан – їх

зовнішній вигляд») та працю старших дітей – піонерів, школярів, сільських дітей [10, с. 55].

У старшій віковій групі дітям так само наочно демонстрували працю дорослих («біля праці машини»), ознайомлювали зі знаряддями праці, порівнювали їх із тими, які вони вже знали та використовували самі. Також старшим дошкільникам надавали відомості вже про повний цикл виробничого процесу, пояснювали організаційний бік праці дорослих, щоб сформувати в дітей поняття дисципліни на робочому місці. Як і в молодшій та середній групах, нові знання накладалися на вже засвоєні та доводилися до дитячого розуміння у відповідній віку дитини, «приступній» формі. Головним методом навчання залишалася екскурсія, яка мала завчасно плануватися, щоб уникнути перевантаження дітей та якомога корисніше використати час [10, с. 63].

Висновки. Отже, праця в системі соціального виховання у 20-ті рр. ХХ ст. слугувала дієвим методом виховання нових громадян, починаючи з дошкільного віку. У тісній взаємодії з матеріальним світом, через працю, дошкільник пізнавав навколишній світ і мав віднайти своє місце в ньому. Дитина пропускала крізь себе реальність і поступово формувала низку трудових навичок та звичок, необхідних для подальшого навчання у трудовій семирічці та продуктивного життя в дорослому колективі, як от: базові гігієнічні звички, праця в господарстві як у родині, так і в дошкільній установі, підготовка організованих занять, праця із природними матеріалами, догляд за тваринами тощо. Навчання базувалося на принципі системності, послідовності, відповідності віку та розвитку дитини. Виходячи з тих самих принципів, дошкільники через застосування екскурсій та спільної праці знайомилися із професійною діяльністю людей. Формувалися перші професійні уявлення про суспільну й індивідуальну працю.

Ретроспективний аналіз досвіду формування життєво необхідних навичок і звичок у дітей дошкільного віку через трудове виховання та навчання являє собою цікавий пласт ідей та матеріалів для роботи з дошкільниками в умовах сучасності. Нині, коли потреби соціального середовища змінюються досить швидко, важливо, щоб діти опанували базові комунікативні, соціальні, операційні навички ще в дитячій установі, а потім розширювали, поглиблювали та розвивали їх упродовж свого життя. З досвіду 20-х рр. ХХ ст. можна запозичити принципи наступності, послідовності в організації трудового виховання, а найголовніше – розмаїття напрямів і прийомів формування трудових компетенцій.

Темою майбутніх досліджень можуть послугувати шляхи творчого використання технік трудового виховання дітей дошкільного віку, окреслених у статті, у педагогічній практиці сучасних дошкільних установ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. 2021. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2895-bkdo-2020-prokt-novogo-standartu-d-osvti>.
2. Беленька Г.В. Зростання дошкільника у праці. Київ : Шк. Світ, 2010. 112 с.
3. Василюшин С.С., Горопаха Н.М. Застосування чергувань для формування морально-вольових якостей дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми дошкільної та корекційної освіти*. 2018. Вип. 1. С. 22–24.
4. Вільхова О.Г., Манжелій Н.М. Виховання в дітей дошкільного віку позитивного ставлення до трудової діяльності. *Імідж сучасного педагога*. 2020. С. 88–91.
5. Головсоцвих Наркомосу УСРР. Порадник по соціальному вихованню. 4-е вид., переробл. Державне видавництво України, 1925. 271 с.
6. Грузинська І.М. Формування уявлень про професії в дітей старшого дошкільного віку у процесі ігрової діяльності. 2011. URL: http://visnuk.ird.pnu.edu.ua/files/ira_2.pdf.
7. Зеленська Л.Д. Нова українська школа – стан і перспективи. *Імідж сучасного*. 2019. № 1. С. 5–8.
8. Іванюк Г.І., Антипін Є.Б. Адаптація ідей наступності трудового виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у педагогічній думці та практиці радянської доби (1919–1928). *Молодий вчений*. 2016. №. 11 (38). С. 436–440.
9. Літченко О.Д., Шинкар Т.Ю. Методичний супровід здійснення трудового виховання дітей дошкільного віку: історичний аспект. *International periodic scientific journal*. 2020. Т. 5. № 13.
10. Дошкільне виховання. Матеріали до порадики. Допоміжна книга для робітників соціального виховання, студентів пед. вузів та батьків / Народний комісаріят освіти УСРР. Державне видавництво України, 1928. Вип. 1. 122 с.
11. Павелків Р.В., Цишкало О.П. Особливості уявлень дошкільників про працю дорослих. *Дитяча психологія* : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2010. 432 с.
12. Пісоцька Л.М. Підготовка майбутніх вихователів до організації трудового виховання дітей дошкільного віку в сучасних умовах. *Синергія формальної, неформальної та дуальної освіти майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 11–12 червня 2021 р., Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. 2021. С. 158.
13. Прохоренко А.О. Роль педагога у трудовому вихованні дітей молодшого шкільного віку. *Майстерність комунікації в мистецькій і професійній освіті* : збірник наукових праць. 2020. С. 191–194.
14. Прохоренко А.О., Коновальчук І.М. Роль педагога у трудовому вихованні дітей молодшого шкільного віку. *Майстерність комунікації у мистецькій і професійній освіті*. 2020. С. 191–194.
15. Тернопільська В.І., Новиченко А.В. Особливості формування уявлень про професії у дітей старшого дошкільного віку. *Наукові записки Ніженського державного університету імені М. Гоголя. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2019. С. 83–88.
16. Штефан Л.А. Особливості трудового виховання дітей дошкільного віку (ретроспективний аналіз). *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2020. С. 239–248.